

УДК 271.4-55-543.7/-544.3(091)

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.8>

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СВЯТОГО ТАЇНСТВА ПОКАЯННЯ

П'ЯСТА Руслан

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я

Науково-дослідний інститут родини і капеланства

вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

e-mail: pyastaua@gmail.com

ORCID [0000-0001-7905-3719](https://orcid.org/0000-0001-7905-3719)

МОЛИТОВНИК Іван

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я

вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

Бібліографічний опис статті: П'яста Р., Молитовник І. (2023). Історія розвитку Святого Таїнства Покаяння. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 90–105. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.8>

Анотація. У статті досліджується історичний розвиток Святого Таїнства Покаяння у правилах Вселенських і помісних Соборів та інших канонічних джерелах. Розглядаються історичні фактори, які мали істотний вплив на розвиток сповіді в I тисячолітті християнства, зокрема монаша сповідь та реформа Карла Великого. Аналізується процес розвитку Таїнства Покаяння в II тисячолітті християнства у період від схоластичної доби до II Ватиканського Собору та у світлі вчення Катехизму Католицької Церкви.

Ключові слова: Таїнство, покаяння, примирення, сповідь, священник, сповідник, каяник, реформа, гріх, епітимія, покута, Церква, Традиція, Собор, мораль, етика.

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE HOLY SACRAMENT OF REPENTANCE

Abstract. The article examines the historical development of the Holy Sacrament of Penance in the rules of the Ecumenical and Local Councils and other canonical sources. Historical factors that had a significant impact on the development of confession in the first millennium of Christianity are considered, in particular the monastic confession and the reform of Charlemagne. The process of development of the Sacrament of Penance in the second millennium of Christianity in the period from the scholastic period to the Second Vatican Council and in the light of the teachings of the Catechism of the Catholic Church is analyzed.

Key words: Sacrament, repentance, reconciliation, confession, priest, confessor, penitent, reform, sin, penance, atonement, Church, Tradition, Council, morality, ethics.

Особливості перших форм сповіді

На початку християнства не було однозначного рішення, як правильно ставитися до тих християн, які після хрещення втратили Божу благодать. Визнання гріхів було дещо іншим, ніж сьогодні. Особа зобов'язувалася зробити публічне визнання перед громадою за тяжкі гріхи. Вона отримувала прощення після суворого покаяння (напр., заборони причащатися протягом багатьох років), яке мало на меті розкрити справжню суть покаяння. Саме суворі покаяння, а також той факт, що у житті був лише один такий шанс, стали причиною того, що християни відкладали момент покаяння до старості. Приватна сповідь не була поширеною і практикувалася переважно в монастирях у Східній Церкві¹.

Спосіб покаяння в Ранній Церкві називається одноразовим прилюдним екскомунікаційним чи канонічним покаянням. Цей процес поділявся на три ступені:

а. екскомунікація – покуту на каяника накладав єпископ, символічне вигнання з євхаристійної спільноти і надання статусу каяників відбувалося шляхом одягання покаянного одягу в присутності спільноти, що сумувала над людиною, що впала у гріх;

б. період покаяння – він міг тривати і багато років, протягом цього часу каяник повинен був виконувати накладену покуту, до якої належали нпр. Піст, особливі молитовні вправи, милостиня, участь у соціальних заходах, каяник відмовлявся від одруження, офіційних посад, часто від виконання подружнього обов'язку, бо сексуальність вважалася ворогом лихохо, каяники мали право брати лише обмежену участь у житті громади, але громада підтримувала їхні покаянні зусилля своєю заступницькою молитвою.

в. примирення – після завершення періоду покаяння каяників знову урочисто приймали до євхаристійної спільноти, часто це відбувалося на Святій Літургії в Страсний четвер або на Пасху.

У цьому процесі можна розпізнати два чинники, а саме: особисті зусилля каяника і нове примирення з громадою. Грішника виключали з громади, щоб він протягом періоду покаяння знову міг розпочати життя в Христі. Таїнство покаяння уділялося лише один-єдиний раз в житті аж до смертного ложа.

За часів імператора Костянтина (III-IV ст.) покаяння набуло літургійної форми. Грішник звертався до єпископа із проханням до єпископа із проханням про початок покаянного процесу, який полягав у прийнятті грішника до категорії покутників, вони відрізнялися покутним вбранням, під час прийняття Євхаристії вони стояли у Церкві на окремому місці і могли у ній брати участь тільки до моменту приношення дарів. Після довшого періоду інтенсивного випробування їх допускали до акту примирення через єпископське накладання рук².

Монаший рух кінця VI ст, який походив з Ірландії, вводить нову покайну систему в Західній Церкві, яка існуватиме аж до XIII ст. та отримає назву

¹ Історична довідка про Тайну Сповіді. URL: <https://storinka.at/blogy/viden-duhovnyj/istorychna-dovidka-pro-tajnu-spovidi/> (дата звернення: 23.09.2021).

² Мистецтво сповіді. Порадник / Збірка публікацій за ред. Ю. Августина. Львів: Скриня, 2014, С. 66-68.

«тарифне» покаяння³. Церква в Ірландії з географічних і політичних мотивів не мала тісних стосунків з Римським Престолом, тоді як, завдяки морським контактам, розвивала стосунки із східним християнством. Таким чином, вони запозичили зі Сходу систему, в якій монастирі виконували дуже важливу роль в житті Церкви. В цих монастирях, як це вже було на Сході, монахи, а також і миряни, що жили поблизу монастиря, практикували сповідь «духовному» монаху, від якого отримували епітимію⁴, відповідну вчиненій провині. Після закінчення виконання епітимії, каянник повертався до сповідника для отримання прощення, що розумілося більше як примирення з Церквою, ніж особисте розрешення⁵.

Ключовим елементом нової форми покаяння була її повторюваність. Зникають дві найбільші перешкоди, які існували у канонічному покаянні: «Чин покаяння» з своїми заборонами та одноразовість. Якщо християнин вчиняв важкий гріх, він міг знову приступити до отримання епітимії і розрешення. В такий спосіб sacramентальне покаяння починає ставати адекватним ліком для важких гріхів, вчинених після хрещення. Більше того, з VIII ст. з'являються тексти, які приписують певну періодичність: один раз в рік, перед Пасхою, або декілька разів у рік⁶.

Особливістю є те, що ця форма покаяння була також відкрита для монахів та клиру. В неї починають включатися чисельніші і меншої ваги гріхи. З огляду на її частоту, звичайним служителем стає священник, тоді як єпископ зберігає за собою торжественні примирення для більшої кількості каянників у великі свята, а також провід і організацію канонічного покаяння, яке ще продовжує існувати протягом довгого часу.

Важливу роль у поширенні «ірландського» покаяння відіграє монашество. Нова практика, яка запроваджується, є версією монашого покаяння для мирян, яка на відміну від монастирської практики, мала вже чітко sacramентальний характер. Проте, тут постає ризик розділення сповіді-розрешення від духовних вправ, які вона накладала у монастирях. Тим більше, що парохіяльний священник не завжди був правдивим духовним провідником⁷.

В цей період входять в ужиток покаяльні книги. Перш за все вони використовувалися сповідниками в «тарифній» системі. Ці книги були своєрідними каталогами гріхів і відкуплюючих покарань, необхідних для прощення провини. Вони передбачали для будь-якого скоєного проступку, застосовуючи принцип майже юридичної еквівалентності, точну і відповідну покаянну практику, тобто «тариф» (від чого і походить термін «тарифне»

³ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-tajnstva-rozvitok-tajnstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴ Епітимія – заборона. Є два види: 1. духовне покарання – відлучення від св. Тайн, спілкування вірних; 2. призначена для лікування грішника: піст, поклони, милостиня, молитва.

⁵ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. *Ephemerides Liturgicae*, 2001. P. 43-44.

⁶ Dianich S. La Chiesa nella storia fra santità e peccato. *Dottrina della giustificazione ed ecclesiologia*. *Vivens Homo*. 6, 1995. P. 176.

⁷ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. *Ephemerides Liturgicae*, 2001. P. 46-47.

покаяння). Тими книгами сповідники користувалися, здійснюючи своє служіння⁸.

Проблема класифікації покарань та їх кодифікації зароджується з початкової епохи, свідченням чого є синоди, декреталії (збір канонічних законів) і канонічних листів грецьких отців. Але справжня «каталогізація» основних провин з'являється аж у VI ст.⁹.

Ще одна книга, яка має величезний вплив на покаянну практику кінця VI ст. це Пенітенціарій Коломбана (540-625 рр.). Цей Пенітенціарій складається з трьох секцій:

- 1) для монахів;
- 2) для клиру;
- 3) для мирян¹⁰.

Автор представляє свій Пенітенціарій як медичну книгу чи ліки для душі¹¹. Чинити покаяння в термінології Пенітенціарія означає «постити» протягом певного періоду. Можна зустріти тарифи на 40 днів посту, одного року, 15 років і більше. Також зустрічаються практики, які полягають в пожертві певної суми для Церкви чи монастиря, утримання від подружніх стосунків протягом певного часу, проща до гробів святих та інші¹².

Видно, що поступово Пенітенціаріїв з'являється все більше і більше, що свідчить про занепад оригінальної практики покаяння. З'являється проблема матеріалізації покаяння. Наголошується на точному виконанні днів посту та інших умиртвлень, а не на духовному підході до покаяння, навернення, братньої любові, як це вимагали перші покаянні книги. Остаточо приходиться до меркантильного бачення покаяння¹³.

Негативним аспектом «тарифного» покаяння була можливість зловживати компенсаціями, які виникли внаслідок додавання кар, і так часто ставалося, що в сумі вони становили період довший від людського життя. Щоб уникнути цього книги були зредаговані, і в них було додано спеціальні таблиці заміну, компенсації чи звільнення від довших кар на короткі дії, що могли бути суворішими¹⁴. Наприклад, довгий період посту компенсувався важчими діями: замість посту протягом року, можна провести три дні і три ночі в Церкві чи навіть у труні, без їжі, пиття, сну, співаючи псалми¹⁵.

Ще одним зловживанням було відкуплення власного покаяння певною сумою грошей, даною бідним, монастирям, чи самому священнику. Також

⁸ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.П. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁹ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 14-15.

¹⁰ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.П. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

¹¹ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. P. 44-45.

¹² Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 15-20.

¹³ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. P. 47.

¹⁴ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 181.

¹⁵ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.П. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

можна було звільнитися від покаяння з допомогою відслуження певної кількості покайних Літургій, за які відповідно треба платити. Останньою можливістю для каяника, що мав друзів чи слуг, полягало у їхній допомозі каянику швидше закінчити час покаяння, приєднуючись до його терміну згідно з послання ап. Павла до Галатів: «Носіть тягарі один одного» (Гал. 6, 2).

Отже, можна зробити висновок, що практика комутацій принесла з собою великі зловживання. Вона була джерелом збагачення монастирів, яким каяники дуже часто давали пожертви, будували Церкви взамін за скорочення епітимій. Навіть в самих пенітенціарних книгах часто знаходилися богословські обґрунтування таких зловживань, наприклад різне трактування багатих і бідних у покайній практиці.

Реформа Карла Великого

У 768 і 814 рр. за правління Карла Великого з допомогою папи Адріана I (772-795 рр.) і папи Лева III (795-816 рр.) та в співпраці з єпископами була проведена реформа. Ця реформа намагалася забезпечити єдність величезної Західної імперії і відновити моральність клиру та вірних¹⁶. Вона вплинула на декілька ділянок церковного життя: перегляд тексту Святого Письма, уніфікації Літургії у римському руслі, остаточне покаяння, застосування Бенедиктинського правила до всіх монастирів. Стосовно покайної практики, каролінгська реформа бажала передовсім виправити зловживання, принесені практикою «тарифованого» покаяння, і також відновити старинну систему інституційного покаяння¹⁷.

Пrawdopodobно, що реформатори не так виступали проти самого принципу «тарифної» епітимії, як проти антиканонічного характеру способу дій, як це було описано в пенітенціаріях, бо з початком IX ст. синоди намагаються дійти, хоча і безрезультатно, до єдиного офіційного пенітенціарія¹⁸.

Була спроба ввести зміни навіть більш радикальним шляхом. Це відбулося за рік перед смертю Карла Великого у 813 р. Синод в Шалон-Сюр-Сон постановив повернення до практики старинного покаяння, говорячи: «потрібно накладати покаяння згідно з стародавніми канонами... Потрібно відкинути і повністю знищувати ті книжечки, що називаються пенітенціаріями, помилки яких настільки очевидні, наскільки негідні довіри є їх автори»¹⁹.

Також, в цей самий час Синод в Парижі (829 р.) вимагає в єпископів знищення пенітенціаріїв²⁰. «Численні священники, з недбалості або через незнання, більше не застосовують покаяння згідно канонічних приписів; користуються книгами, званими пенітенціарії... Нам здалося корисним

¹⁶ Основные этапы Франкского государства. Реформы Карла Великого. История. Конспект лекций, вопросы к экзамену. URL: <http://history-konspect.org/?content=5382> (дата звернення: 10.08.2021).

¹⁷ Сидоров А. Карл I: великий реформатор. URL: <https://postnauka.ru/faq/66838> (дата звернення: 08.08.2021).

¹⁸ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. P. 49.

¹⁹ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 19-20.

²⁰ Франкська монархія Каролінгів. Реформа Карла Мартелла. URL: http://studies.in.ua/vhist_shpor/249-frankska-monarhya-karolngv-reforma-karla-martella.html (дата звернення: 09.08.2021).

постановити, щоб кожен єпископ шукав в своїй єпархії ці книжечки, повні помилок і їх давав спалювати, щоб в майбутньому невчені священники не послуговувалися більше, щоб обдурити людей»²¹. Реформатори ставили перед собою два завдання: знищити зловживання «тарифного» покаювання, а також відновити в навершенні і покаюванні еклезіальний вимір²².

Невдовзі було досягнуто компромісу, згідно якого публічне покаювання залишалося обмежене до важких публічних гріхів, як наприклад вбивство, святотатство та розпуста, а всі інші гріхи, таємного характеру підпадали під нову форму «тарифного» покаювання. Так як і антична, ця форма публічного покаювання була неповторювана і заборонена для клиру²³. Таким чином починаючи з IX ст. в Церкві офіційно існують два способи чинення покаювання для тих самих гріхів: публічний процес і «тарифна» система приватного покаювання²⁴.

Проте часткове повернення до практики публічного покаювання все-таки не є поворотом до покаювання еклезіального характеру перших століть, бо загальновідомий вид покаювання має більше соціальний, ніж релігійний характер. Покаювання вже не бачиться як процес лікування всією християнською спільнотою хворого члена, але як захист суспільства, завдяки карній санкції від порушення встановленого закону²⁵.

В цей час встановлюється остаточний обряд публічного покаювання, який практикується протягом всього Середньовіччя і доходить аж до сучасності. Такий обряд Таїнства Покаювання можна зустріти в Римо-Германському Понтифікалі X ст. (прибл. 960 р.), який бере за основу і збагачує збірник Сакраментарію Джелазіано (X ст.). Він складався з двох моментів:

1) вхід в покаювання, після читання молитов, зодягнення в волосяницю і накладання епітимії, яка деколи була поєднана з ув'язненням. Це відбувалося в попелясту середу;

2) в Великий Четвер каяники залишали місце чинення епітимії і ввійшовши в Церкву, простягалися на землі, після чого диякон просив єпископа про милосердя і прощення. Єпископ, після докоряння мовив молитву примирення²⁶.

Розглянувши зміни, принесені реформою Карла Великого, потрібно відзначити, що вони насамперед принесли оживлення у покаювання, яке проіснувало до кінця XII ст. Реформа не досягла бажаного успіху, що видно у великому розквіті пенітенціаріїв в цей час (кін. VIII ст. і поч. IX ст.). Також видно, що навіть заклики синодів та кари імператорів не можуть знищити нової

²¹ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 19-20.

²² Основные этапы Франкского государства. Реформы Карла Великого. История. Конспект лекций, вопросы к экзамену. URL: <http://history-konspect.org/?content=5382> (дата звернення: 10.08.2021).

²³ Dianich S. La Chiesa nella storia fra santità e peccato. Dottrina della giustificazione ed ecclesiologia. Vivens Homo. 6, 1995. P. 183.

²⁴ Сидоров А. Карл I: великий реформатор. URL: <https://postnauka.ru/faq/66838> (дата звернення: 08.08.2021).

²⁵ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. P. 50.

²⁶ Dianich S. La Chiesa nella storia fra santità e peccato. Dottrina della giustificazione ed ecclesiologia. Vivens Homo. 6, 1995. P. 183.

системи, яка вкорінюється все сильніше. Успіху, можливо, було досягнуто лише у регіонах, в яких ще не було «острівних» місіонерів²⁷.

Західна Церква продовжила політику реорганізації покаянної практики. В кін. XII ст. і на поч. XIII ст. така практика передбачала три форми покаяння: приватне, урочисто публічне і не урочисто публічне. Нова форма покаяння ототожнювалася з покаянною прощеною, яку міг накласти парох, здійснюючи просту церемонію: перед дверима церкви, передає тим, що виходили знаки їх стану, подорожню сумку і палицю²⁸. Покаянна проща була встановлена для менш скандальних суспільних гріхів вчинених мирянами і для скандальних гріхів здійснених клириками, які, як відомо, не могли бути підпорядковані публічному покаянню. Після приходу до місця покути, яке було приписане сповідником, вони звільнялися від своїх гріхів. Проте, дуже скоро покаянні прощі стали великим згіршенням для середньовічного християнства²⁹. Цілі групи прочан, які перебували в стані покаяння і переходили від одного відпустового місця до іншого з метою прощення їх гріхів, насправді були звичайними злочинцями. Такого стану речей протягом довгого часу не були спроможні змінити ні церковні, ні цивільні закони³⁰.

Таким чином, проаналізувавши процес розвитку святого Таїнства Покаяння в першому тисячолітті християнства, можна сказати, що в Західній Церкві існували такі три види відпущення гріхів:

- 1) урочисто публічне покаяння, що здійснював єпископом і яке мало всі елементи канонічного покаяння;
- 2) несвяткове публічне покаяння, тобто покаянна проща;
- 3) приватна сповідь, для таємних гріхів будь-якого характеру³¹.

Практика Таїнства Покаяння на Сході в цей час регулювалася Пенітенціаріями, зберігалася також практика античного покаяння для відступників і єретиків, а також приватна сповідь у духовних провідників без надання розрешення³².

Характерні елементи Таїнства Покаяння в першому тисячолітті християнства є такі:

- необхідність покаяння, як засобу очищення гріхів після хрещення;
- сповідь гріхів єпископу ще бачиться як елемент покути, а не есенціальна частина Тайни;
- епітимія є елементом, що дозволяє грішнику повернутися до спільноти і просити про примирення;

²⁷ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 20-21.

²⁸ Франкська монархія Каролінгів. Реформа Карла Мартелла. URL: http://studies.in.ua/vhist_shpor/249-franska-monarhya-karolngv-reforma-karla-martella.html (дата звернення: 09.08.2021).

²⁹ Основные этапы Франкского государства. Реформы Карла Великого. История. Конспект лекций, вопросы к экзамену. URL: <http://history-konspect.org/?content=5382> (дата звернення: 10.08.2021).

³⁰ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 28-29.

³¹ Сидоров А. Карл I: великий реформатор. URL: <https://postnauka.ru/faq/66838> (дата звернення: 08.08.2021).

³² Франкська монархія Каролінгів. Реформа Карла Мартелла. URL: http://studies.in.ua/vhist_shpor/249-franska-monarhya-karolngv-reforma-karla-martella.html (дата звернення: 09.08.2021).

- спільнотний характер покаянної дисципліни, що існував до VI ст., і здійснюється у присутності вірних через накладення рук і читання покаянних молитов, з появою «тарифного» покаяння зникає і отримує більш особистий характер. Варто зазначити, що в цей час ще не існує сталої форми розрешення;
- тісний зв'язок з Євхаристією, яка є знаком примирення каятника і повернення його до Церковної спільноти;
- служителем Таїнства Покаяння спочатку є єпископ, проте вже з V ст. синоди говорять про священника, який може примиряти грішників з дозволу єпископа, а згодом стає звичайним служителем Таїнства, проте з отриманням влади від єпископа;
- протягом певного часу, починаючи від зародження монаших практик покаяння, зокрема перед виникненням сакраментальної формули розрешення служителем міг бути чи ігумен, чи навіть монах який користувався великим авторитетом духовного наставника³³.

Отже, видно, що покаянні практики на Сході і Заході в перших століттях були однакові, однак згодом починають з'являтися певні відмінності. Першою важливою розбіжністю є навчання Західної Церкви на одноразовості покаяння, чого у Східній Церкві ніколи не було. Другою несхожістю є наголос більше на наверненні, ніж на виконанні приписаної покути, і розуміння покаяння як медичної практики; і ригоризм на Заході, який наголошував на буквальному виконанні приписаних норм.

Вчення Тридентського собору про Таїнство Покаяння

Собор приймає свої постанови головним чином як з'ясування питань, піднятих протестантами. Оприлюднення 95 тез Мартіна Лютера 31 жовтня 1517 р. вважається початком Реформації³⁴. Уже у першій тезі Лютер пише своє бачення про Тайну Покаяння, твердячи, що покаяння – це відносини каятника з Богом на все життя. У своїй тезі він каже, що папа не має влади прощати гріхи, а лише може свідчити, що гріх був прощений Богом. Лютер не виступав проти папської влади. Дебати, на які сподівався Лютер, так і не здійснилися, але тези Лютера швидко поширилися по Німеччині³⁵.

На всі закиди Лютера, Церква відповідає у рішеннях Тридентійського собору, який відбувся у 1545-1563 рр. Лише на чотирнадцятій сесії, Собор звернув увагу на Святі Таїнства Покаяння та Єлеопомазання³⁶. Перший декрет наголошував на спасенній необхідності святого Таїнства Покаяння для всіх, хто після хрещення впадав у важкі гріхи та на необхідності визнання всіх важких гріхів після Хрещення. Об'єктивно краще такі говорити не про «повноту» визнання всіх важких гріхів, а про суб'єктивну «чесність» і «щирість», оскільки декрет виразно (на протестантське заперечення, нібито неможливо цілком

³³ Тайна Покаяння. URL: <https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/pdf> (дата звернення: 09.08.2021).

³⁴ Фаусель Г. Мартин Лютер. Жизнь и дело. 1483-1521. Харьков : Майдан, 1995. Т. 1. С. 36.

³⁵ Дорожко К. Мартин Лютер – выдающийся реформатор, политик и просветитель Германии 1-й половины XVI в. Челябинск, 2017. С. 23.

³⁶ Костюк П. Нарис історії Вселенської Церкви. Івано-Франківськ : Гостинець, 2002. С. 317.

розгледіти свої гріхи) уточнював, що це чинне тільки тоді, коли каяник після старанного іспиту совісті усвідомлює свої гріхи. При цьому богословам, принаймні засадничо, був відомий історичний розвиток Таїнства Покаяння³⁷.

Отже, у рішеннях Тридентійського собору насамперед було підкреслено sacramентальний характер розрішення та значення індивідуальної святої Сповіді та надолуження за гріхи³⁸. Відтак детально розглянули окремі частини Таїнства, уділення її тільки священником, який крім свячень, отримав необхідну юрисдикційну владу, а також можливість резервувати відпущення гріхів певного виду за єпископом³⁹.

Таїнство Покаяння у вченні II Ватиканського Собору та Катехизмі Католицької Церкви

II Ватиканський Собор вважається поворотним пунктом другої частини ХХ ст., яка позначена швидким і глибоким переосмисленням Таїнства Покаяння. Вже перед Собором з'являлися думки, які викривали зведення сповіді до «приватного» розуміння, і провіщали час повернення до спільнотного характеру покаяння. Крім того, йшов процес відновлення живого значення терміну «покаяння», що ідентифікується з біблійним терміном «метаноя», який означає навернення і поєднується із словом Бог. Ідея оновлення Церкви, не обмеженої тільки зовнішніми реформами, заторкувала мислення і практики та сприяла розумінню, що перетворення мусить торкатися всієї християнської спільноти, а не окремих її членів⁴⁰.

На Соборі розглядалася сама церковна природа гріха, який є не тільки віддаленням від Бога, але також розривом із спільнотою вірних, тому повернення або збільшення ласки за допомогою Таїнства приносить ласку кожному зокрема, і всьому Містичному Тілу. Собор наголосив на розумінні проголошення спасіння і запрошення до покаяння-навернення як основного завдання Церкви і тим, що передує Літургії, яка є «кульмінацією до якої стремить вся дія Церкви, але в той же час, джерелом від якого походить вся її енергія»⁴¹. Отже, справжнім таїнственным покаянням є служба, яка полягає в повному оновленні окремих християн і всієї християнської спільноти⁴². Про суспільний характер покаяння згадується в контексті Великодньої Сповіді, наголошуючи, що вона «не повинна бути тільки внутрішньою і індивідуальною, але також зовнішньою і суспільною»⁴³. Великопосне покаяння, таким чином виявилось зовнішнім за

³⁷ Шатц К. Загальні собори – віхи історії Церкви / Пер. з нім. О. Конкевич, наук. ред. М. Горяча. Львів : Видавництво УКУ, 2018. С. 192.

³⁸ Костюк П. Нарис історії Вселенської Церкви. Івано-Франківськ : Гостинець, 2002. С. 317.

³⁹ Шатц К. Загальні собори – віхи історії Церкви / Пер. з нім. О. Конкевич, наук. ред. М. Горяча. Львів : Видавництво УКУ, 2018. С. 193.

⁴⁰ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴¹ Конституція про святу літургію «Sacrosanctum Concilium» (4 грудня 1963) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 39.

⁴² Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴³ Конституція про святу літургію «Sacrosanctum Concilium» (4 грудня 1963) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 39.

допомогою конкретних діл і отримує спільнотний та церковний аспект. Тому протягом Великого Посту ціла Церква повинна перебувати в стані покаяння⁴⁴.

Собор окрім пасторальних елементів також розглядає догматичні. Саме у Конституції «*Lumen Gentium*» (Світло народів), яка містить один із найвизначніших текстів про покаяння, стверджується подвійний ефект Таїнства: прощення Бога і примирення з Церквою. Після розгляду Таїнства Хрещення, Миропомазання і Євхаристії, Конституція говорить: «А ті, що приступають до св. Тайни покути, одержують прощення образи Божої в його милосерді, а zarazом примирюються з Церквою, що її зранили гріхами, і яка співдіє для їх навернення любов'ю, прикладом та молитвами»⁴⁵. Таким чином таїнственне покаяння, яке має подвійну дію надавати прощення від Бога і примиряти з Церквою, тим самим виявляє цінність участі спільноти у наверненні грішників⁴⁶. Такий стан речей передовсім залежить від самої природи гріха, яка має подвійний вимір, богословський і церковний: гріх є «кривдою» вчиненою Богові і «раною» заподіяною Церкві. Текст вказує також, що Церква не тільки уділяє обряд, але також використовує інші засоби (молитва, приклад, любов), що спонукають до навернення грішників⁴⁷.

Смертельний гріх завдає удару не тільки сопричастю між вірними та Христом, але і єдності між окремим християнином і Церквою. Тому що, повне входження в Церкву, як навчає II Ватиканський Собор, передбачає перебування в благодаті: «ті, що мають Духа Христа»⁴⁸, тому неможливо розділяти примирення з Богом і примирення з Церквою, яке якраз і є видимою стороною повернення до стану Божественної благодаті. Таким чином Собор розглядає цю дійсність як події одного порядку і не допускає розділення між миром з Богом і миром з Церквою⁴⁹.

Свята Церква як таїнство і реальність Спасіння, насправді, невіддільна від спільноти, яка існує на землі: «Товариство, укладене за ієрархічними органами, і Таїнственне Тіло Христове, тобто громада видима і спільнота невидима не може вважатись як щось подвійне і окреме, але творять одну складну дійсність, що складається з Божого і людського елементу»⁵⁰. Саме завдяки цій внутрішній єдності видимого з духовим, людина, яка втратила стан благодаті, неминуче змінює свої стосунки з Церквою як із видимим зібранням⁵¹. Зрозуміло, що грішники заподіюють шкоду найперше собі, але їхній гріх, зраноє також

⁴⁴ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴⁵ Догматична конституція про Церкву «*Lumen gentium*» (21 листопада 1964) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 64.

⁴⁶ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴⁷ Salachas D. Teologia e disciplina dei sacramenti nei Codici latino e orientale. Roma-Bologna, 1999. P. 17-18.

⁴⁸ Недунгатт Дж. Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков / Пер. з англ. О. Гладкий. Львів: Свічадо, 2008. С. 224.

⁴⁹ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁵⁰ Догматична конституція про Церкву «*Lumen gentium*» (21 листопада 1964) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 86

⁵¹ Rahner K. La penitenza della Chiesa. Roma, 1964. P. 143.

Церкву⁵². Християнин-грішник зраджує Церкву як засіб спасіння, він позбавляє себе Духа Христа, без якого він сам перестає бути знаком цієї божественної ласки, яку, як член Церкви має свідчити у світі. Церква ж, враховуючи, що її члени перебувають в гріху, повинна запропонувати вихід з такої ситуації, що вона і робить через Тайну Покаяння. Отже, Церква, безумовно, усвідомлює важливість свого зв'язку з грішниками і необхідність їхнього повернення до повної єдності, яка досягається через прощення їхніх гріхів⁵³.

Документ II Ватиканського Собору «Presbyterorum Ordinis» («Чин пресвітерів») згадує про покаяння, говорячи про священників як служителів Тайнств: «З хрещенням священники вводять людину в народ Божий, з тайною покаяння повторно примиряють грішників з Богом і з Церквою»⁵⁴. Тут відчувається відлуння Конституції «Світло народів», яка вводить формулювання подвійного примирення, з Богом і Церквою. Цей текст ще раз підтверджує фундаментальну богословську істину: у Церкві гріх та покаяння не є фактами особистого життя, але стосується всієї Церкви, яка закликає до покаяння і повернення до повної церковної єдності і з допомогою молитви приймає участь в діях каяників⁵⁵.

Церковний аспект покаяння визначається також сакраментальним характером примирення з Богом. Відпущення гріхів Церквою через своїх служителів завжди було урочистим актом, який повертав до повноти церковного життя та був необхідний для примирення з Богом. Відпущення гріхів відбувається через священнослужителя, який представляє відкуплюючу тайну Христа. У світлі цього слід розглядати природу священнодіяння, за допомогою якого Церква примиряє з Богом, тобто природу Тайнства Покаяння. Тому лише той, хто прийняв Тайнство Священства і був посланий єпископом, може відпускати гріхи. Про пасторальний уряд єпископів говорить Декрет «Christus Dominus», який підкреслює користь сповіді загалом та заохочує парохів користати з неї. Вони мають пам'ятати, що Тайнство Покаяння має велику користь у прогресі християнського життя; вони також повинні завжди бути готові вислухати сповідь вірних⁵⁶.

II Ватиканський Собор накреслив орієнтири в багатьох ділянках Церковного життя, які у післясоборовий період богослови були покликані розпрацювати і втілити в життя. Приготування нового обряду Покаяння у Латинській Церкві в кінці 60-х рр. XX ст, викликало багато непорозумінь, особливо це стосувалося загальних розрешень. В зв'язку з цим у 1972 р. Конгрегація Доктрини Віри видала «Пасторальні норми уділення загального

⁵² Догматична конституція про Церкву «Lumen gentium» (21 листопада 1964) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 94.

⁵³ Балого П. Еволюція та розвиток Тайнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁵⁴ Декрет про служіння і життя пресвітерів «Presbyterorum ordinis» (7 грудня 1965) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 308.

⁵⁵ Балого П. Еволюція та розвиток Тайнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁵⁶ Декрет про пастирське служіння єпископів у Церкві «Christus Dominus» (28 жовтня 1965) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 160-161.

сакраментального розрішення». Документ говорить, що при уділенні покаяння «слід неухильно дотримуватися навчання Тридентійського собору і застосовувати його на практиці». Згідно цього навчання, «божественний припис» і «найбільше благо душі» вимагають, щоб «індивідуальна і повна сповідь разом з розрішенням» залишалася «єдиним ординарним способом примирення віруючих з Богом і з Церквою, якщо тільки фізична або моральна неможливість не звільняє їх від такої сповіді»⁵⁷. Це означає, що при здійсненні Таїнства Покаяння, примирення окремих каяників є єдиним звичайним способом уділення Тайни, який не може і не повинен вийти з ужитку чи бути знехтуваним⁵⁸.

Отже, підбиваючи підсумки постанов Собору і післясоборового періоду можна виокремити декілька найважливіших елементів. Ключовим моментом II Ватиканського Собору було наголошення на суспільній дійсності Таїнства Покаяння. Вже починаючи від занепаду античного покаяння, це розуміння постійно зникало, тому знаковим моментом є нове відкриття цієї важливої характеристики. Правда про те, що вірні гріхом зранюють не тільки себе, ображають Бога, але і зранюють Церкву є фундаментальною у розумінні місця кожного у Тілі Христовому, головою якого є Христос. Тому гріх не є приватною справою, він вносить дисгармонію у всю Церковну спільноту. Це потягає за собою і обов'язок спільноти дбати про навернення грішників, молитися і своїм прикладом спонукати їхньому наверненню. Другим важливим моментом, на якому наголошує Собор є ствердження, що саме священнослужителі (єпископи і священники) мають владу дану Христом відпускати гріхи, яка може відбутися виключно у Таїнстві Покаяння. Також вказує на обов'язок щорічної сповіді у великопосний час і заохочує вірних до прийняття Таїнств для духовного зросту, а священників бути готовими приймати каяників. Норма Конгрегації Доктрини Віри ще раз підтверджує, що індивідуальна сповідь гріхів поєднана з розрішенням є звичайним способом отримання відпущення гріхів. Реформація заторкнула внутрішню структуру Таїнства, натомість зовнішня форма залишилась вірною Тридентійській традиції.

Катехизм Католицької Церкви (далі ККЦ) розміщує Таїнство Покаяння разом із Таїнством Єлеопомазання у групі під назвою «Святі Таїнства оздоровлення». Таке розміщення Катехизм обґрунтовує наступним чином: «Господь Ісус Христос, лікар наших душ і наших тіл, Той, що відпустив гріхи розслабленому і повернув йому здоров'я тіла, бажав, щоб Його Церква силою Святого Духа продовжувала Його діло оздоровлення і спасіння також стосовно своїх власних членів. Це мета двох Тайн оздоровлення: Тайна Покаяння і Помазання хворих»⁵⁹. В сьогоднішній час між богословами відбувається дискусія щодо такого поділу, адже до певної міри інші Таїнства теж можна

⁵⁷ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁵⁸ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 38.

⁵⁹ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква : Місіонер, 2002. С. 344.

назвати Таїнствами оздоровлення, особливо це стосується Пресвятої Євхаристії⁶⁰.

Перш ніж розпочати аналізувати вчення, викладеного в ККЦ, слід зрозуміти актуальну ситуацію відносно Святого Таїнства Покаяння. Протягом багатьох років в богословській думці і пасторальній практиці відбувається процес перемін. Вони проходять або явно, або приховано. Це найбільш помітно в Західній Європі та Північній Америці. В загальному говорять про кризу Таїнства Покаяння. Щоправда в УГКЦ ситуація дещо краща, але також змінюється, а частота користання з нього зменшується; мова йде про кризу. Саме тому розгляд цього питання у ККЦ є одним із найважливіших у даній праці.

Святіший Отець Іван Павло II в 1984 р. видав Апостольський лист «*Reconciliatio et poenitentia*». Даний документ обмежився тільки деякими проблемами, і таким чином не використав нагоди показати суть і багатство Таїнства Покаяння в Церкві. ККЦ тільки один раз посилається на нього. Відповідальний за остаточну редакцію ККЦ кардинал Йозеф Рацінгер (папа Римський Венедикт XVI) стверджує, що ця праця не збиралася відображати погляди лише одної групи, але віру всієї Церкви, яка не була ніким вигадана. Катехизм показує єдність в основних та принципових посланнях, бо це робить можливим життєвий плюралізм. Аналіз суті ККЦ щодо Таїнства Покаяння дозволяє стверджувати, що його автори намагаються подолати ізоляцію між самою сповіддю і постійною покаянною поставою християнина, мається на увазі цілісний процес покаяння, що існував в давнину. Таку ізоляцію вважають головним джерелом сучасної кризи Таїнства Покаяння⁶¹.

Для повернення покаянної практики в правильне русло ККЦ розглядає два питання: «Як визначають це Таїнство?» та «Навіщо Покаяння після Хрещення?».

Відповідь на перше питання стверджує богословську суть даного Таїнства. ККЦ перелічує наступні визначення: «Тайна навернення», бо в ньому сповняється Христовий заклик до навернення (Мр. 1, 15) і довершується поворот людини до Отця, від якого гріх її відділяє. «Тайна покаяння», бо воно освячує особистий і церковний шлях до навернення, жалю і спокутування з боку грішного християнина. «Тайна сповіді», бо визнання гріхів перед священником є істотним елементом цієї Тайни. «Тайна Прощення», бо через сакраментальне відпущення гріхів, дане священником, Бог надає тому хто кається «прощення і мир»⁶². «Тайна Примирення», бо воно дає грішникові любов Бога, яка примирює. Той, хто живе милосердною Любов'ю Бога, готовий відповісти на заклик Господа «Піди і примирись перше з твоїм братом» (Мт. 5, 24). Наведені визначення вказують, що Таїнство Покаяння не може бути одноразовим вчинком, вирваним з постійного процесу навернення, а є інтегральною частиною, постійної покаянної позиції християнина⁶³.

⁶⁰ Балоба П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балоба О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁶¹ Свята Тайна Покаяння. URL: <http://sophiaugcc.org.ua/svyata-tajna-pokayannya/> (дата звернення: 09.08.2021).

⁶² Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква : Місіонер, 2002. С. 344-345.

⁶³ Балоба П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балоба О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

На друге питання ККЦ відповідає словами Святого Письма: «Ви обмились, ви освятились, ви оправдалились іменем Господа Ісуса Христа та Духом нашого Бога» (1 Кор. 6, 11). Треба усвідомити собі велич Божого дару, який даний людям у Таїнствах християнського втаємничення, щоб зрозуміти, наскільки гріх є чужим для того, хто «в Христа одягнувся» (Гал. 3, 27). Св. апостол Іван говорить також наступне: «Коли ми кажемо, що гріха не маємо, то ми самих себе обманюємо, і правди в нас немає» (Ів. 1, 8). Сам Господь навчив нас молитися: «І прости нам гріхи наші» (Лк. 11, 4), пов'язуючи взаємне прощення наших образ із прощенням гріхів, яке дасть нам Бог»⁶⁴. Навернення до Христа, нове народження через Хрещення, дар Святого Духа, Тіло і Кров Христа, прийняті як пожива, зробили нас «святими й Бездоганними перед Ним» (Еф. 5, 27). Але нове життя, отримане в християнському втаємниченні, не усунуло немочі і слабкості людської природи, схильні до гріха, яку Традиція називає похиттю і яка залишається в охрещених, щоб утвердили себе в боротьбі за християнське життя за допомогою Христової благодаті. Цією боротьбою є подвиг навернення задля святості і вічного життя, до якого Господь не перестає всіх закликати.

Також ККЦ пригадує про заклик Христа до постійного і внутрішнього навернення, тобто до щоденної поправки життя, що належить до суті євангельського заповіді⁶⁵. Це заповідь Христа, про що виразно каже текст: «Сповнився час, і Царство Боже близько; покайтесь і вірте в Євангелію» (Мр. 1, 15). Христовий заклик до постійного навернення зобов'язує всіх, цілу Церкву. Це заклик передовсім до внутрішньої переміни серця. Без тієї переміни зовнішні покайні дії будуть безплідні та неправдиві. З другого боку щойно внутрішнє покайняння схиляє до різноманітного зовнішнього вияву покайних дій⁶⁶.

Проте не варто забувати, що навернення є в першу чергу ділом Бога. Це Він скріплює і робить здатними вірних до постійного починання від початку⁶⁷. Після воскресіння Христа Святий Дух спричиняє навернення-покайняння. Святий Дух є також тим, хто постійно «переконає світ у грісі» (Ів. 16: 8-9). Важкий процес визволення людини з неволі гріха довершується завжди під дією Святого Духа. Це Його присутність очищає і перемінює людське нутро⁶⁸.

Важливими є обрядові форми Таїнства Покайняння, які ККЦ подає у чотирьох останніх пунктах. Індивідуальна сповідь і розрішення є єдиним звичайним способом примирення вірних з Богом і Церквою, якщо в перешкоді цьому стоїть фізична, або моральна неможливість. Цей принцип збережений також у спільнотній формі покайняння. Мається на увазі сповідь багатьох пенітентів з індивідуальним розрішенням. Сповідь багатьох каянників із

⁶⁴ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква: Місіонер, 2002. С. 345.

⁶⁵ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 83.

⁶⁶ Балоба П. Еволюція та розвиток Таїнства Покайняння / Блог о. Петра Балоба О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁶⁷ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква : Місіонер, 2002. С. 346-347.

⁶⁸ Балоба П. Еволюція та розвиток Таїнства Покайняння / Блог о. Петра Балоба О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

загальним визнанням гріхів і загальним розрешенням можлива тільки у випадках поважної необхідності, означеної компетентною владою⁶⁹.

Святі Таїнства є одними з найголовніших засобів виконання Церквою своєї спасительної місії, яка доручена їй самим Ісусом Христом. Таїнство Покаяння займає значне місце в житті кожного християнина, тому що, вона є засобом, через який християнин може відновити порушену через гріх єдність з Богом і таким чином досягнути спасіння. В історичному контексті Сповідь проходить довгий шлях реформування від зовнішнього вияву гріхів в якій акцент ставився на юридичному підході до приватного визнання гріхів перед єпископом чи священником, де основним акцентом виступає терапевтичний підхід, а юридичний його доповнює. Цей аналіз багатой історії покаяння дає можливість побачити, що від найдавніших часів Таїнство покаяння відіграло у Церкві провідну роль. Без процесу покаяння неможливо написати історію Церкви.

REFERENCES

1. Baloha P. *Evolutsiia ta rozvytok Tainstva Pokaiannia* / Bloh o. Petra Baloha O.P. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893/ (data zvernennia: 10.08.2021).
2. Dekret pro pastyrskoe sluzhinnia yepyskopiv u Tserkvi «Christus Dominus» (28 zhovtnia 1965) / Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Lviv : Svichado, 2014. S. 145-168.
3. Dekret pro pastyrskoe sluzhinnia yepyskopiv u Tserkvi «Christus Dominus» (28 zhovtnia 1965) / Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Lviv : Svichado, 2014. S. 145-168.
4. Dohmatychna konstytutsiia pro Tserkvu «Lumen gentium» (21 lystopada 1964) / Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Lviv : Svichado, 2014. S. 55-116.
5. Istorychna dovidka pro Tainu Spovidi. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // <https://storinka.at/blogy/viden-duhovnyj/istorychna-dovidka-pro-tajnu-spovidi/> (data zvernennia: 23.09.2021).
6. Katekhyzm Katolytskoi Tserkvy. Synod UHKЦ. Zhovkva: Misioner, 2002. 772 s.
7. Konstytutsiia pro sviatu liturhiiu «Sacrosanctum Concilium» (4 hrudnia 1963) / Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Lviv: Svichado, 2014. S. 13-45.
8. Kostiuk P. *Narys istorii Vselenskoii Tserkvy*. Ivano-Frankivsk: Hostynets, 2002. 526 s.
9. *Mystetstvo spovidi. Poradnyk* / Zbirka publikatsii za red. Yu. Avgustyna. Lviv: Skrynia, 2014. 654 s.
10. Nedunhatt Dzh. *Putivnyk po Skhidnomu Kodeksu: Komentar do Kodeksu Kanoniv Skhidnykh Tserkov* / Per. z anhl. O. Hladkyi. Lviv: Svichado, 2008. 792 s.

⁶⁹ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква : Місіонер, 2002. С. 359.

11. Taina Pokaiannia. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // <https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/pdf/> (data zvernennia: 09.08.2021).
12. Shatts K. Zahalni sobory – vikhy istorii Tserkvy / Per. z nim. O. Konkevych, nauk. red. M. Horiacha. Lviv: Vydavnytstvo UKU, 2018. 360 s.
13. Dorozhko K. Martyn Liuter – vydaiushchysia reformator, polytyk y prosvetytel Hermanyy 1-y polovyny XVI v. Cheliabynsk, 2017. 77 s.
14. Osnovnye etapy Franskoho hosudarstva. Reformy Karla Velykoho. Ystoryia. Konspekt lektsyi, voprosy k ekzameni. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // <http://history-konspekt.org/?content=5382> / (data zvernennia: 10.08.2021).
15. Sydorov A. Karl I: velykyi reformator. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // <https://postnauka.ru/faq/66838> / (data zvernennia: 08.08.2021).
16. Fausel H. Martyn Liuter. Zhyzn y delo. 1483-1521. Kharkov: Maidan, 1995. T. 1. 240 s.
17. Franska monarkhiia Karoliniv. Reforma Karla Martella. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // http://studies.in.ua/vhist_shpor/249-franska-monarhya-karolngv-reforma-karla-martella.html / (data zvernennia: 09.08.2021).
18. Dianich S. La Chiesa nella storia fra santità e peccato. Dottrina della giustificazione ed ecclesiologia. Vivens Homo 6, 1995. 275 p.
19. Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. 440 p.
20. Rahner K. La penitenza della Chiesa. Roma, 1964. 868 p.
21. Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. 224 p.
22. Salachas D. Teologia e disciplina dei sacramenti nei Codici latino e orientale. Roma-Bologna, 1999. 545 p.

*Стаття надійшла до редакції 22.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*